

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Orosz nyelvészeti doktori program

MÁGOCSI NYINA

СПЕЦИАЛЬНАЯ БАНКОВСКАЯ ЛЕКСИКА: ОСНОВНЫЕ
ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ И
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ
(AZ OROSZ BANKI SZÓKÉSZLET ÉS KIALAKULÁSÁNAK
FŐBB ÁLLOMÁSAI)

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Témavezető: Dr. Dési Edit CSc egyetemi adjunktus

Budapest, 2017

Jelen disszertáció a banki szaknyelv, a banki terminológia sajátosságait feltáró tudományos kutatás, amelynek témaválasztását az orosz gazdasági szaknyelv tanáraként végzett munkám motiválta. Mivel a Budapesti Corvinus Egyetemen folytatott oktatói munkám mellett az oroszországi piacon is sikeresen működő OTP Bank igazgatóságán is tartok orosz nyelvtanfolyamokat, a banki tevékenység során keletkező aktuális szakszövegek oktatás-módszertani feldolgozása mindennapi munkám része. Az adott témában havi, negyedéves, éves rendszerességgel megjelenő orosz nyelvű beszámolók, értesítők, periodikák az orosz banki lexika jelen állapotának feltérképezéséhez kiváló anyagot szolgáltatnak.

Az oroszországi bankrendszer fejlődését tükröző banki szaknyelv változásainak követése során jutottam arra a következtetésre, hogy ezen változások tudományos igényű áttekintése talán érdemben gazdagíthatná a jelenkori szaknyelvkutatást.

Tekintettel arra, hogy a terminológia mint egy adott tudományterület terminusainak összessége az adott tudományág fejlődésének függvényében folytonosan változik, dolgozatomban különös figyelmet szentelek a diakrón aspektusnak, a szakterület nyelvét alkotó lexikai elemek keletkezési, fejlődési és átalakulási folyamatait feltáró vizsgálatnak. Minthogy Oroszországban a pénzforgalom alakulását történelmi szempontból az államjog keretei határozták meg, állapota pedig az adott történelmi korszakból származó törvények és normatív-jogi iratok nyelvezetében tükröződött, így elemzésem az *Orosz birodalmi törvénytár* szövegeitől indult.

A szelektív válogatás módszerét követve a bankszakma fejlődésének kezdeti szakaszait jellemző szakszókincset az *Orosz birodalmi törvénytár* elektronikus változatának szövegeiből gyűjtöttem ki, az idézeteknél feltüntetve a kötet, illetőleg az adott törvény számát. A banki szókészlet szinkrón állapotának kutatását pedig olyan példák alapján végeztem, amelyeket a *Коммерсантъ*, *Ведомости*, *Финансовые известия*, *Эксперт*, *Вести-Финансы*, *Аргументы и факты* című oroszországi időszakos és internetes kiadványokból, elektronikus gazdasági szótárakból, az *Orosz nemzeti szövegtár* anyagából válogattam. Ezenkívül számos példát találtam nyilvánosan is hozzáférhető iratokban, azaz a banki szféra dolgozói által készített értekezleti jegyzőkönyvekben, körlevelekben, elektronikus levelekben.

A disszertáció célja a banki-pénzügyi szakterminológia nyelvészeti szempontú, és az adott szakterület struktúráját is átfogó bemutatása. A kitűzött cél elérése érdekében megkíséreltem bemutatni, hogy a banki szókincs lexikai egységei milyen etimológiai, szerkezeti, szemantikai és funkcionális jellegzetességekkel rendelkeznek a banki terminológia alakulásának általam kijelölt szakaszain belül. A leírások saját megfigyeléseimet és elgondolásaimat tükrözik, mindemellett tekintélyes tudományos forrásokra is támaszkodnak.

A disszertáció elkészítése során a következő módszereket alkalmaztam:

- közvetlen nyelvészeti megfigyelés és leírás;
- a szelektív válogatás módszere;
- a szavak lexikográfiai vizsgálata;
- történeti-összehasonlító vizsgálat;
- etimológiai elemzés.

A dolgozat újszerűsége abban rejlik, hogy nemcsak osztályozza a bankszakma speciális szókészletét a bankszakmai relációkat tükröző különböző történelmi korszakokból merített autentikus szöveganyagok alapján, hanem végigköveti a vizsgált szaknyelv alakulását befolyásoló banktörténeti és egyéb extralingvisztikai tényezők hatását is.

A választott téma elméleti megalapozását az általános gazdasági és részben a banki-pénzügyi terület orosz lexikáját feltáró tudományos cikkek feldolgozásával kezdtem. A disszertáció készítése során átnéztem az adott témában publikált összes elérhető tekintélyes tanulmányt (ЗЯБЛОВА 2005, ЧУРЗИНА 1981, ТЕГЛАШ 1998, КИРШО 1989, КИТАЙГОРОДСКАЯ 1992, КОНОВАЛОВА 2001, МАНДРИК 2001, АГЕЕВА 2009, ПУШКАРЕВА 2006, ЧЕРНИКОВА 2006, КАРПУХИНА 2007, КОНОВАЛОВА 2001, ШМЕЛЕВА 1961, ВОРОБЬЕВА 2009, ЕВСТИФЕЕВА 2007, АБДУЛЛА 2017, ТЭГЛАС 1998).

A szakirodalom alapján megállapítható, hogy eddig nem jelent meg olyan monográfia, amely a banki nyelv alakulását születésének kezdeti korszakától mai állapotáig végigkövetné, e folyamatot egységes egészként kezelné, kimutatná az egyes fontos fejlődési szakaszokra jellemző sajátosságokat (vö. БОРИСОВА 2010, ФЕДЕРОВА 2015).

Munkámban ennek a hiánynak a pótlására vállalkoztam. A dolgozat 2. és 3. fejezetében, amelyekben az oroszországi banktörténet első korszakában létrejött szókincs elemzem, pontosan ezért tulajdonítok olyan nagy jelentőséget az etimológiai nézőpontnak. A mai banki szaknyelv ugyanis éppen erre a lexikára épült fel, és ebből érthető meg további jellegzetességeinek kialakulása is.

Dolgozatom bevezetésből, négy fejezetből, a következtetéseket tartalmazó zárófejezetből, a felhasznált szakirodalom és szótárak jegyzékéből, valamint két mellékletből áll. Az első melléklet a szelektív válogatás módszerét követő gyűjtés folyamán kinyert szaklexika használatát megvilágító példákat tartalmazza az *Orosz birodalmi törvénytár* szövegeiből merített idézetek formájában. A második mellékletben található a dolgozatban tárgyalt terminusok szótára, amely 1000 szakszót és szakkifejezést tartalmaz.

A dolgozat első felében meghatároztam a disszertáció témáját képező banknyelvi terminusok létrejöttét és funkcióit bemutató vizsgálat elméleti kereteit. Itt érintem a témával összefüggő fogalmakat, egyebek mellett a társadalomban jelenleg is zajló globális folyamatokat,

a nyelv, az általános nemzeti nyelv és a szaknyelv, a terminus és a terminológiai rendszer legfontosabb aspektusait. Kitérek továbbá az adott téma szemszögéből alapvető alábbi fogalmak bemutatására is: szaknyelvek, szaknyelvi kutatás, szakszöveg, szakmai kommunikáció, a terminus definitív ismérvei, a szakszókincs osztályozása, a terminuskutatás alapvető ágai.

Az első fejezetben kapott helyet a banki lexikának, a banki tevékenység és kapcsolati rendszer típusainak fogalmi-szemantikai leírása. Az oroszországi bankrendszer egyes fejlődési szakaszaira jellemző szaklexikai egységeket a „банковские отношения” szemantikai mező részeként elemzem. Ez a banki működés következő fontos területeit tartalmazza: a) betétesek vonzása és a betétek kezelése; b) az elszámolási műveletek, a hitelezés, amelybe beleértendő a pénzügyi eszközök, az értékpapírok és az ezeknek megfelelő fogalmak; c) a bankszakmában használatos iratok; d) a banki működéssel kapcsolatban felmerülő folyamatok, valamint ezek sajátosságait, minőségét és ismérveit jelölő fogalmak; e) a hitelezési műveletekben részt vevők megnevezései; f) a kereskedelmi megbízási tevékenység és a megbízási műveletek. Ugyancsak ebben a fejezetben a bankszakma fejlődéstörténete, vagyis az extralingvisztikai tényezők áttekintése után rátérek az orosz banki szókészlet kialakulásában általam kiemelt három, a szaknyelv változásának szempontjából meghatározó fejlődési szakasz bemutatására. A továbbiakban ez határozza meg a speciális lexikai egységek elemzését, valamint dolgozatom szerkezetét is. Az alábbi három fejlődési szakaszt emeltem ki:

– Az első szakasz a XVII. század végétől a XVIII. század elejéig tart. Az oroszországi bankok és pénzügyintézetek alapításának és kezdeti működésének szakasza, az orosz nyelvi speciális lexika és a korai átvételek korszaka.

– A második szakasz a XVIII. század végétől a XX. század elejéig nyúlik. A „banki tevékenység és pénzügyek” szaknyelve jelentős számú átvétel révén bővül, amelyet a jelzett időszakban az oroszországi bankszakmában zajló fejlődés tett szükségessé.

– A harmadik szakasz 1917-től napjainkig terjed. A modern kori banki lexika az oroszországi bankrendszerben folyó átalakulás különféle szakaszaiban tapasztalható nyelvállapot szemszögéből ragadható meg.

A második fejezetben található a banki szókincs osztályozását és vizsgálatának aspektusait meghatározó mérvadó elvek leírása. Ezek alapján vizsgáltam meg azokat a speciális lexikai elemeket, amelyeket a szelektív válogatás módszere alapján az *Orosz birodalmi törvénytar* szövegeiből emeltem ki. Ezek a nyelvi elemek a XVII. század és 1917 közötti időszakra, vagyis az oroszországi bankszakma kialakulásának kezdeti szakára datálhatók. Az elemzés tárgya 69 lexikai elem, amelyek részben eredeti orosz szavak, részben pedig a XVIII.

századig végbement átvételeknek köszönhetően jöttek létre. Az elemzés során feltárt törvényszerűségek és tendenciák alapján az alábbi, általános érvényű következtetésekre jutottam:

Oroszországban a bankszakma kialakulásának első szakaszában, az adott gazdasági tevékenység terminológiai rendszerében az alapvető réteg eredetét tekintve orosz. Az elemzett lexikai egységek többnyire konzubsztanciális fogalmak, az általánosan használatos szókincsben folyó terminusalkotási folyamat során alakultak ki, amelyet a fejlődésben lévő bankszakma igényei határoztak meg (*оборот, обращение, вклад, средство* stb.).

Ezt a réteget főképpen deverbális főnevek teszik ki, amelyek között sok az olyan szuffixummal képzett szó, amelyek már az ősszláv nyelvben is megvoltak, és ősibb proto-indoeurópai morfémákból jöttek létre. Közülük az alábbiak bizonyultak a legtermékenyebbeknek:

a) *-тель (-итель)*, ‘valamely szakma művelőjeként tevékenykedik’ (*поручитель*);

b) *-чик (-щик)* ‘a tevékenység típusának megfeleltethető személy’ (*ростовщик, заемщик, вкладчик*);

c) *-ен-и[j-э]* (*-ан-и[j-э]* [после *-ов-*]) ‘cselekvés, tevékenység’ (*обеспечение, страхование*);

d) *-к(а)* ‘a cselekvés eredménye’ (*ставка*);

e) *-еств- (-ств-)* ‘a cselekvés elvont jellemzője’ (*обязательство*).

Fontos kiemelni, hogy a banki szókincs vizsgált rétegéhez tartozó szavak túlnyomó többségükben mindmáig használatosak a modern szaknyelvben. A nyelvi átvételekből származó lexika nem szorította ki ezeket, sőt az új keletű, többszörösen összetett terminusokban is megtalálhatók (*долговое обязательство, погашение займа, поручительство по ссуде* stb.). Feltehetőleg éppen ezek a szavak és kifejezések a bankszakma tényleges alapfogalmai, amelyek fontos szerepet játszanak a társadalmi-gazdasági tevékenység egyéb szféráiban is, például a kereskedelemben és a törvényhozásban.

Már a bankszakma oroszországi kialakulásának kezdetén tetten érhető, hogy a fejlődésnek indult szakterület követelményeinek megfelelően elindult az idegen nyelvi elemek beszűremkedése a szakszókincsbe. A terminusokat javarészt a latinból kölcsönözték, nyugati szláv nyelvek vagy türk nyelvek csoportjába tartozó nyelvek közvetítésével (*акт, деньги, депозит, казна, комиссия, пай, пеня, сумма*).

A disszertáció harmadik fejezete az első történeti korszak, azaz a XVIII. század után kész állapotban átvett banki szókincsset tárgyalja.

A nyelvi anyag feldolgozása során, amelyben elismert lexikográfusok megállapításaira is támaszkodtam, az alábbi következtetésekre jutottam. Nagy Péter korától fogva az orosz nyelvi szókészlet alapvetően francia, német, holland, olasz, ritkábban angol nyelvi lexikával (ld.

дисконт) bővült. Számos esetben az átvett szó meghonosodásának különféle szintjein az imént felsorolt nyelvek közvetítése és hatása érhető tetten. Ebben a korszakban a nyugati szláv nyelvek hatása is egyértelműen kimutatható. Például, a lat. *-tio (-tionem)*, *-sio (-sionem)* végű főnevekből származtatott lexémák morfológiai adaptációja folyamán az orosz nyelvben a *-ция* helyettesítő morféma kialakulása nem függetleníthető a lengy. *-cja – акция (акcja)*, *ассигнация (asygnacja)*, *конфискация (konfiskacja)* – hatásától. Ugyanakkor például a kezdetben *гаранция* (lengy. *gwarancja*) formában használt alakot idővel felváltotta a *гарантия* alak, azaz a ném. *Garantie*, ill. a fr. *garantie* szó átírása.

Ebben az időszakban az átvételek száma nőtt, ami elsősorban a kapcsolatrendszerek bővülésével magyarázható, mind a kérdéses szakma, mind pedig a korabeli Oroszország más életszféráiban. Az idegen nyelvi elem fonetikai adaptációjának folyamatára, az átvételben közvetítő szerepet játszó nyelv is kifejti hatását. Az új jelenségeket leíró igék időnként a lengyelből kerülnek át az oroszba: *ассигновать* < lengy. *asygnować*; *индорсовать* < lengy. *indosować*. Ebben az időszakban szilárdul meg az a mindmáig fennálló tendencia, mely szerint a denominális igék az orosz nyelvbe a már adott igeképzőkkel együtt épülnek be: *-ать/-ить*; *-овать* > *-уровать* (*гарантировать* < fr. *garantir*; *капитализировать* < fr. *capitaliser* < *capital*; *финансировать* < fr. *financer* < *finances*; *акцентовать*, *акцентировать* < fr. *accepter*, lengy. *akceptować* < lat. *acceptare*; *конфисковать* < lengy. *konfiskować* < lat. *confiscatio*; *секвестировать* < fr. *séquestrer* < lat. *sequestro* stb.).

Majdnem minden idegen nyelvből kölcsönzött főnévből az orosz nyelvben melléknév is képződik: *авансовый, активный, акционерный, балансовый, ассигнационный, вексельный, дивидендный, дисконтный, секвесторный, резервный, ломбардный, маклерский, фондовый* stb. Ebben a szaknyelvi diskurzusban is széles körűen használatosak az idegen eredetű igékből képzett melléknévi igeneves alakok: *сбалансированный/балансируемый, гарантированный/гарантируемый, авансированный/авансируемый*.

Az esetek többségében az idegen eredetű igékből új orosz főnevek is születnek. Ezek folyamatokat jelölnek: *авансирование, балансирование, дисконтирование, кредитование, процентирование, секвестирование*. Jelentésüket a szótárak az „ige által jelölt cselekvés”-ként határozzák meg.

Az oroszban az átvételekből kiinduló szóképzés hatására kivált néhány, a szóképzésben különösen aktív szerepet betöltő, olyan morféma, amelyek a későbbiekben beépültek az orosz szóképzés rendszerébe. A ‘cselekvéssel kapcsolatos személy’ értelmében használatos *-ист, -еп/-оп, -ур* főnévi szuffixumok mindmáig a legproduktívabbak. Már a vizsgált időszakban is felbukkannak az orosz nyelvben olyan orosz vagy idegen szótóból képzett szavak, amelyek

ezeknek az idegen eredetű morfémáknak az alkalmazásával jöttek létre. Némelyekben orosz affixumok is találhatóak: *баланс-ер, баланс-ер-к(а), финанс-ист, курс-ист, курс-ист-к(а)*.

Az adott korszak szövegeiből kiemelt kölcsönszavak orosz nyelvbe történő betagozódásának folyamatát vizsgálva nyomon követtem a nyelvtani nem, illetve az orosz főnévragozás rendszerébe való beilleszkedésüket is: *аннуат > аннуата; авиз > авизо; акцион > акция; актива > актив; облига/облиг > облиго*.

Ennek során egy olyan példát is találtam, amikor az átvett főnév többes számának képzése során ingadozás figyelhető meg: *вексель – вексели > векселя*.

Az adott időszakban az idegen nyelvi elemek beáramlását kísérő szemantikai adaptációs folyamatokban megfigyelhető, amint az eredetileg egy konkrét terminológiai rendszerbe áttemelt lexéma jelentésköre a továbbiakban fokozatosan bővül. Így például az *аванс* szó, amely először a katonai hivatással összefüggő terminológiai rendszerbe került be kölcsönszó gyanánt, nem sokkal később másodlagos átvétel révén pénzügyi terminussá alakult, ezt követően pedig a hétköznapi nyelv bevett úzusának részévé vált. Ugyanígy a *курс* szó, amely a XVIII. század elején még csak haditengerészeti terminus volt, később már pénzügyi szakszóként ('денежный курс') került be az oroszba, utána pedig a 'курс обучения, курс наук', 'курс медицинского лечения' jelentésekkel is kibővült. A *претензия* szó elsődlegesen jogi terminusként a 'жалоба на решение суда' ('fellebezés a bírósági ítélet ellen') jelentést hordozta, később viszont pénzügyi-jogi jelentésre tett szert: 'заявление кредитора, выражающее протест должнику по поводу нарушения условий договора' ('a hitelező részéről a szerződési feltételek megsértését kifogásoló, a hitelfelvevővel szembeni kereset'), végül pedig az általánosan használt köznyelvbe is betagozódott 'настойчивое стремление к чему-л., желание чего-л.' ('kitartó törekvés vmire/vmilyen irányban, vminek az akarása') értelemben. A példák sorát az *операция, гарантия, секвестр* stb. szavak zárják, amelyek hasonlóképpen többszörös átvétel során váltak az orosz nyelv részévé.

Kiemelten kezeltem azokat az eseteket, amelyeknél egy másik idegen nyelvből, ám azonos jelentésben történő másodlagos átvétel során a szóalakban változás következett be a forrásnyelv vagy a közvetítő nyelv hatására: az *индорсовать* (a lat. *indorso*-ból, a ném. *indosieren*-en keresztül, a lengy. *indosować*) ige másodlagos átvételénél a francia (lengyel) nyelvi közvetítés révén az *индосцировать* (a fr. *endosser*-ből) formára tett szert; a *фондуи* főnév és a belőle képzett *фондушевыи* melléknév (a lengy. *fundusz*-ből < lat. *fundus*) a XIX. századtól eltűnt, mivel a *фонд* szó és a belőle képzett *фондовыйи* melléknév lépett a helyére (a fr. *fond*-ból < lat. *fundus*).

Az adott korszakban honosodott meg számos, a szűk szakmában alkalmazott szakszó, amelyek a bankszakma mai szaknyelvében is változatlanul használatban vannak: *ипотека, дивиденд, авизо, вексель, облиго, облигация, дисконт*.

Hangtani szempontból érdekes megemlíteni azt az azonos *кредит* (*credit*) tövel átvett szakkifejezést, amely az oroszban eltérő szóhangsúlyú homográfokat eredményezett: *кредит* (< lat. *credit* ‘он верит’) – ‘követel (számvitelben), követel oldal, jóváírás’, ill. *кредит* (< lat. *creditum* ‘ссуда, долг’) – ‘hitel’.

A kész formában történő átvétel mellett az általam vizsgált első időszakra jellemző banki szókincs bővülésének másik forrása a tükörfordítások útján történő átvétel volt. Az elemzés nyomán a következő tükörfordításokra bukkantam: *залог* < gör. *diathesis*; *текущий счет* < ol. *conto corrente*; *ценные бумаги* < ném. *Wertpapiere*; *обесценение* < ang. *depreciation*.

Az Orosz birodalmi törvénytár szövegeinek tanulmányozása során eltérést fedeztem fel egy idegen nyelvi átvétel orosz nyelvben történő megjelenésének adatolása kapcsán. Eszerint az A. Szemjonov szerkesztésében napvilágot látott *Az orosz nyelv etimológiai szótára* (*Этимологический словарь русского языка под ред. А. В. Семенова*) című munkában az *аванс* szót gazdasági terminus jelentésében tüntetik fel: ‘a pénzösszeg azon része, amelyet az elszámolást megelőzően átadnak, cserébe az áruért’, s eszerint szerepel a szótárakban a XIX. század 60-as éveitől kezdve (СЕМЕНОВ 2003). A. Saposnyikov viszont állítja, hogy az *аванс* szó ‘levonás, levont összeg’ jelentésben az orosz szótárakban már 1803-tól szerepel, 1861-től viszont ‘a pénzösszeg azon része, amelyet a végleges elszámolást megelőzően átadnak cserébe az áruért’ értelemben használják, az adott szóból képzett *авансовый* melléknevet pedig 1891-től (ШАПОШНИКОВ 1: 13). Az általam a ПСЗ-1 (1754–1757), 14. kötet, 10.235. számú törvényből idézett szakasz («Объ установлении Банкомъ высылки **авансовъ** войскамъ на содержаниие юнкеровъ») értelmében valószínűsíthető, hogy a szó már korábban, a XVIII. század közepén feltételezhetően a fr. *avancer* ‘ссужать’ (‘kölcsonözni’) szó hatása következtében szert tett gazdasági szakszóként alkalmazott további jelentésére.

A 3. fejezet lezárásaképpen fontos megjegyezni, hogy a tárgyalt időszakból kiemelt és elemzett terminusok a mai banki szaknyelv alaprétégét képezik, és máig használatosak (ld. *кредит, капитал, процент, ревизия, аудит, резерв*).

A 4. fejezet a nyelven kívüli tényezők figyelembevételével a speciális banki szókincs 1917-től korunkig megfigyelhető állapotának elemzését foglalja magában. Az orosz bankrendszer működésének nemzeti jellegzetességeit meghatározó történelmi események fényében jól láthatóak a szaknyelvben végbement változások, a nyelvi anyag elemzése pedig lehetőséget

teremtett arra, hogy a banki szaknyelv változásában érvényes tendenciákat mind a nagy jelentőségű történelmi korszakokban, mind pedig jelen korunk vetületében kimutassam.

A mai orosz banki és pénzügyi szaknyelvben zajló folyamatokra számos kutató felfigyelt, és az adott témát annak legkülönbözőbb aspektusaiból járták körül (ЛЮВСАНБАЛДАН 2003, НАЗАРЕНКО 2010, ЕВСТИФЕЕВА 2010, РУЗМЕТОВ 2015).

A szocializmus államigazgatási-tervezési viszonyai közepette a XX. század elejére kialakult banki lexika jelentékeny része kikerült a használatból, vagy pedig ideológiai alapon átértelmeződött (ld. a 2. fejezetben a *цена – ценность – стоимость* szavakat).

A *стоимость* egy olyan gazdasági fogalom, amely Marx műveinek fordítása során a ném. *Wert* polyszém szó fordítása során született. Miközben a XIX–XX. századi gazdasági szakirodalomban a *Wert* szót *ценность*-ként fordították, addig a Marx-fordításokban ezt a terminust már a *стоимость* kifejezéssel adják vissza, hiszen „a *стоимость* nem egyéb, mint az árban megjelenített, szükséges munkaerő-ráfordítás, az áru pedig annyiba kerül, amennyibe a megtermelésével kapcsolatos munkaerő-ráfordítás” (СЭТ: 361). Ennek a pontosításnak köszönhetően a szakszó politikai gazdaságtani értelme előtérbe került, hiszen így a *ценность* szó morális-etikai értelmi vonatkozásával szemben megkülönböztetés jött létre.

Mindazonáltal, ha a *Wert* szót a *стоимость* szóval kívánjuk átadni, azzal ezt a fogalmat éppen hogy az *Preis* ‘ár’ fogalmához közelítjük, minthogy az orosz nyelvben a *стоимость* szó a *стоить* ige szemantikájához, vagyis közvetett módon a *цена* jelentéséhez kapcsolódik. Ugyanakkor a *стоимость* szó ennél szélesebb kategóriát fed le, s nem kizárólag az árban, vagyis pénzben fejezhető ki. A piacgazdaság szemléletének megfelelően a *цена*-t, az érték pénzbeli formáját általában a *ценность* kifejezésének és mérésének univerzális formájának teszi meg, nem pedig kizárólag az áru értékének (*ценность*) (ez a tisztességes ár, amelynek elgondolását Arisztotelész dolgozta ki műveiben: *justum premium*). A szovjet korszakban megszilárdult fordítás viszont olyan képzetet ébreszt, mintha a ‘ценность вообще’ és a ‘стоимость’ más-más fogalmak lennének, és ezt a szavak más-más tőből történő eredeztetése is erősíti (ВАСИЛЕВСКИЙ 1997: 256).

A mai orosz gazdaság visszatérése a piaci viszonyokhoz jelentősen hozzájárult a bankrendszer fejlődéséhez, ami különösen jól érzékelhető a szaknyelvben, amely az ezt megelőző szovjet korszakban a pangás állapotában leledzett. A banki szakszókincs bővülése egyfelől a szakma alapvető fogalmait jelölő terminusok „visszatérése” folytán megy végbe, másrészt pedig a legújabb, élenjáró szakmai technológiáknak orosz talajra történő „átültetését” célzó szókölcsönzések útján.

A mai orosz banki szókincs olyan nyílt rendszerként jellemezhető, amely az idegen nyelvi elemeket befogadja és integrálja. A banki szókincs mind tükörfordítások révén keletkező speciális lexikai egységekkel (*воздушная яма – air pocket; ползущая привязка – crawling peg; плавающий курс валюты – floating exchange rate*), mind pedig kész formában átvett terminusokkal bővül, ezek többsége a nemzeti ábécé betűkészletével történő, a kiejtést szem előtt tartó írásbeli rögzítését követően adoptálódik (ld. *аутсорсинг, рейтинг, трейдинг, франчайзинг, тайминг* stb.).

Az idegen nyelvi lexika orosz nyelvbe történő integrálódásának folyamatában különleges sajátosságot jelent az átvétel további használata azáltal, hogy újabb lexémákat hoznak létre az adott szóból, valamint az, hogy az idegen szó morfémaíait használják fel az új orosz szavak képzésekor (*лизинг – лизинговый – лизинговать – лизингодатель*). Mindmáig a leginkább produktívnak a még a XVIII. században átvett, ‘a cselekvéssel kapcsolatos személy’ értelmet hordozó *-ист, -ер/-ор, -ир* főnévi szuffixumok bizonyulnak. Ezeknek köszönhetően már átvételük idején is keletkeztek idegen nyelvi töből képzett szavak, gyakorta orosz affixumokkal ellátva: ld. *курсист, курсистка*.

Tekintettel a disszertáció szabta keretekre, az angol nyelvből eredeztethető jelen kori átvételek esetében csak két típus elemzését tartottam indokoltnak: ezek az *-ing*-re végződő anglicizmusok és az *over-* komponenssel rendelkező angol nyelvi átvételek, amelyek csak az utóbbi időben terjedtek el. A szakszövegeken végzett munka eredményeként 43, a banki-pénzügyi szókincshez tartozó *-ing* végű terminust sikerült elkülönítenem. Ezeknek az új keletű átvételeknek az elemzését elektronikus gazdasági szótárak, kézikönyvek, internetes adatok, az *Orosz nemzeti szövegtár* valamint a nyilvános pénzügyi beszámolók anyaga alapján végeztem.

Az *-ing* végű anglicizmusok szilárd meghonosodását a következő tények igazolják: ragozhatóvá válnak, keletkeznek belőlük újonnan képzett szavak, általában bináris struktúrák, ritkábban pedig az orosz nyelv produktív modelljeivel összhangban lévő, az idegen nyelvi töből származó derivációs láncolatok, végül pedig olyan eredeti orosz szavak, amelyek a forrásnyelvből hiányoznak: ld. az általam elemzett *кобейджинг* ánglicizmust, amely az ang. *co-badged cards* kifejezésből jött létre az alábbi jelentésben: ‘a több fizetési rendszert támogató bankkártya, ahol a számla csupán egy rendszerben működik’. Az angol nyelvben a *co-badged* szónak jelenleg nincs *-ing* végű alakja. Az oroszban a *co-badged cards* szókapcsolat jelentette az alapját egy új jelenséget leíró terminus létrejöttének a banki szférában. Így alakult ki az oroszban a *кобейджинг* szón keresztül a kéttagú *кобейджинговая карта* terminus.

A negyedik fejezetben önálló alfejezet foglalkozik az idegen nyelvi lexika átvételének másik módjával, a terminusok tükörfordításával. Tekintettel a tükörfordítás összetett jellegére,

valamint a dolgozatban betartandó keretekre, a tükörfordítással létrejött szakkifejezések és az általam gyűjtött lexikai anyag vonatkozásában csupán az elemzés során levont következtetések ismertetésére szorítkozom.

A 4. fejezet utolsó alfejezetét a mai orosz nyelvben tapasztalható igen érdekes jelenség, a jelentéssűrítő szóalkotás kérdésének szentelem, amelynek során a hivatalos nyelv általában szóösszetétellel jelölt fogalmainak nem hivatalos elnevezései születnek.

A több elemből felépülő terminusok szűkítésével létrehozott jelentéstömörítő univerbátumok elsősorban a banki szférában dolgozó szakemberek szóbeli kommunikációjára jellemzőek, és a professzionalizmusok, illetve a szakzsargon és a szleng szókincsét gyarapítják (ld. *безналичка, межфилиалка, рисковики, айтишники, незавершенка, внутрибанк, обменник. голова, распоряга, допник, пластик* stb.).

A rövidülések másik típusa a rövidítés, vagyis az egyes szavak, szószervezetek lerövidítésével képzett alakok, amelyeket a kezdőbetűk ábécé szerinti kiejtésének megfelelően vagy a szavaknak a rövidítésbe belevett kezdőhangjai alapján olvasunk ki. A rövidüléseknek ez a típusa elsősorban a hivatalos írott kommunikációban figyelhető meg, és az univerbátumok mintájára arra hivatott, hogy a banki kommunikációban részt vevőknek a nyelvhasználattal kapcsolatos erőfeszítéseit „csökkentse”.

A tömörítő szóalkotás a banki lexikában tapasztalható produktív voltát a szféra szakembereinek azon törekvése indokolja, hogy a beszéd során energiájukat gazdaságosan vegyék igénybe, elsődlegesen a szóbeli kommunikációban, amelyet a banki technológiák roppant erejű fejlődése és az idegen nyelvekből történő szóátvétel permanensen zajló folyamata ösztönöz.

Konklúzió, következtetések: Az orosz banki szókincs korszakonként végigkísért fejlődését tárgyaló dolgozatom következtetései kapcsán meg kell jegyeznem, hogy a bankszakma szaknyelvének kutatása nem lezárt folyamat, tehát a kutatás sokféle irányban és szemszögből folytatható. Hangsúlyozandó, hogy amellett, hogy a vizsgált téma kevésbé kutatott és számos szempontot vet fel, az általam kigyűjtött 116, az első időszakból merített szaklexikai elem vizsgálatával semmiképpen sem törekedhettem a teljességre. Az *Orosz birodalmi törvénytár* szövegeinek további elmélyült elemzése lehetővé tenné, hogy a munkát egy szakszótár megszerkesztésével, továbbá a terminuskutatás egyéb irányzatainak mentén folytatni lehessen. Az utóbbiak közül említhetjük például a terminusoknak a tudományos megismerés és gondolkodás terén betöltött szerepét kutató kognitív terminuskutatást vagy a speciális lexémák jelentésváltozását és a poliszémia, homonímia, antonímia és hiponímia stb. jelenségeit középpontba helyező szemasiológiai terminuskutatást.

A tükörfordítások és a terminusfordítások kérdése olyan önálló terület, amely külön figyelmet érdemelne. Aktuális és érdekes kihívást jelenthet véleményem szerint ezen túl az orosz és magyar banki szaknyelv összehasonlító kutatása.

Az orosz nyelv dolgozatomban vizsgált folyamatait más nyelvekben is nyomon lehetne követni. Nyilvánvaló, hogy ezeknek a folyamatoknak nemzeti vonatkozásai és a jelenkorban tapasztalható dinamikája különös körültekintéssel kezelendők. Szeretném kifejezni reményemet, hogy dolgozatom eredményei és a közel 1000 terminust tartalmazó orosz–magyar szótár adalékot szolgáltatathat a szaknyelvek további, legkülönfélébb aspektusokat bevonó tanulmányozásához.

A disszertáció alapvető tézisei hazai és nemzetközi konferenciákon elhangzottak. A disszertáció témájában az alábbi publikációim jelentek meg:

1. Опыт преподавания русского языка для специальных целей: функционально-коммуникативный подход. *Вестник Филиала Государственного института русского языка им. А. С. Пушкина*. № 28. Будапешт: Российский культурный центр, 2014. 43–47.
2. Специальная банковская лексика: основные исторические этапы процесса формирования и некоторые особенности современного состояния. *Studia Slavica Hung.* 59 (2014): 65–72.
3. Языки для специальных целей в современном мире и языкознании. *Вестник Филиала Государственного института русского языка им. А. С. Пушкина*. № 29. Будапешт: Российский культурный центр, 2015. 121–125.
4. A gazdasági szakszöveg mint a szaknyelvtanítás egysége. In: Bocz Zsuzsanna (szerk.): *Porta Lingua – 2015. A XXI. századi szakmai, szaknyelvi kommunikáció kihívásai: tanári és tanulói kompetenciák*. Budapest: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete, 2015. 221–229.
5. A szaknyelv korunkban és a nyelvtudományban. In: Nyakas Judit, Bujtás Emese (szerk.): *Lingua. Corvinus nyelvi napok. „Szaknyelvoktatás és multikulturalitás”*. 2015. április 24. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Corvinus Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont, Közgáz Campus, 2015. 5–9.
6. О компрессивном словообразовании в специальной лексике «банковского дела». *Studia Slavica Hung.* 61 (2016): 317–323.

7. Оканчивающиеся на *-инг* англицизмы и производная от них лексика в языке для специальных целей «банковское дело». *Вестник Филиала Государственного института русского языка им. А. С. Пушкина*. № 31. Будапешт: Российский культурный центр, 2017. [В печати.]
8. Kompresszív szóalkotás a banki szaknyelvben. In: *Porta Lingua – 2017. Szaknyelvhasználat: a tudomány és a szakma nyelvének alkalmazása*. Budapest: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete, 2017. [В печати.]